

Replika a magyar nyelvű tudományosság és tudománymetria kapcsolatáról

Demeter Márton irodavezető, Tudománystratégiai Iroda, kutatóprofesszor, Társadalmi Kommunikáció Tanszék

Absztrakt: A szövegben taglalt problémafelvetésben a magyar nyelvű tudományosság és a nemzetközi tudománymetriai elvárások közötti kapcsolatot elemzem, reflektálva a közelmúlt hazai tudománypolitikai vitáira. Kritikával illetem a közbeszédben megjelenő, szakmailag megalapozatlan kijelentéseket, és rámutatok arra, hogy a tudománymetria egy rugalmas eszköz, amelynek alkalmazása során a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) és a hazai minősítő szervek messzemenően figyelembe veszik a tudományterületi sajátosságokat. Cáfolom azt a tévhitet, miszerint a bölcsészet- és társadalomtudományokban teljesíthetetlen nemzetközi publikációs kényszer érvényesülne; bemutatom, hogy a minőségi követelmények az életműnek csupán töredékét érintik. Érvélem szerint a nemzetközi láthatóság nem zárja ki a magyar nyelvű tudományosság ápolását, a tudománymetriai mérések pedig elengedhetetlenek a tudományos transzparencia biztosításához és a nepotizmus elleni küzdelemhez.

Kulcsszavak: tudománymetria, nemzetköziesítés, felsőoktatás, MTA, tudományos publikáció, transzparencia, társadalomtudományok

Call for Debate on the Relationship between Hungarian Science and Scientometrics

Abstract: The problem discussed in the text analyzes the relationship between Hungarian-language scientific research and international scientometric expectations, reflecting on recent domestic science policy debates. I criticize the professionally unfounded statements appearing in public discourse and point out that scientometrics

is a flexible tool, the application of which is largely taken into account by the Hungarian Academy of Sciences (MTA) and domestic rating agencies when considering the specific characteristics of different scientific fields. I refute the misconception that there is an unattainable international publication requirement in the humanities and social sciences; I show that quality requirements affect only a fraction of the body of work. I argue that international visibility does not preclude the cultivation of Hungarian language scholarship, and that scientometric measurements are essential for ensuring scientific transparency and combating nepotism.

Keywords: scientometrics, internationalization, higher education, Hungarian Academy of Sciences (MTA), academic publishing, transparency, social sciences

A felsőoktatás és tudományos kutatás nemzetköziesítése hosszú ideje áll a hazai akadémiai közbeszéd fókuszában, olykor parázs vitákat indukálva. A közelmúltban például a *Válaszonline* hírportálon közölt cikkben¹ öt magyar tudóst kérdeztek meg a nemzetközi publikációk súlyának okairól és hatásairól, kifejezetten a magyar nyelvű tudományosságra való hatásokat helyezve előtérbe. Problémásnak tartom ugyanakkor, hogy a megkérdezett nyilatkozók közül senki nem a szakterületen kutat, emiatt pedig a megnyilvánulások sokkal inkább tekinthetők személyes narratívák elbeszélésének, mintsem objektíven megalapozott állításoknak.² Ebben a hozzászólásban

1 Lásd: <https://www.valaszonline.hu/2024/02/15/mta-magyar-nyelv-freund-tamas-tudomany-frolyoirat-szakkonyvkiadas/?fbclid=IwAR0uFwCegBleJZxdNf7dmNsxzFSbBhFtOZYVS6-vgoeDuL185dV3fYrgB-c>.

2 Lásd például a Mandiner hasábjain megjelenő polémia, melyben a cikket szerző történész kutatóprofesszor tesz tudományometriai szempontból értelmezhetetlen állításokat (<https://mandiner.hu/velemeney/2021/06/olcso-jatek>). Ezek közül érdemes két olyan közkeletű tévedést kiemelni, melyeket gyakran képviselnek elsősorban olyan, a tudománymetria szempontjából outsider kutatók, akiknek semmiféle látható tapasztalatuk nincs Q1-es szintű cikkek publikálásában, mégis sarkos véleményük van róla. Az egyik ilyen közkeletű tévedés az, hogy a folyóirat presztízse nincs összefüggésben a benne megjelenő cikkek minőségével. Ez egyfelől metrikailag értelmezhetetlen állítás, hiszen maguk a kvartilisek is a lapban megjelent cikkek impaktjának (a rájuk kapott idézéseknek) a következményei, a tudományos minőséget pedig objektíven csak az idézettséggel lehet mérni. Bár számos, elsősorban az idősebb generációhoz tartozó kutató szeretné visszahozni azt a rendszert, amelyben anonim szakértői csoportok döntötték el hasraütésszerűen, hogy ki a jó kutató, mi a minőség, és mi nem, én, sokakkal egyetértésben, nem szeretném, ha egy ilyen rendszer jönne vissza, s bár a metrikák valóban leegyszerűsítik, de ezzel együtt transzparenssé is teszik a minőségi értékeléseket. A másik sokat hangoztatott tévedés az, hogy mivel a Scopus az Elsevier adja ki, elsősorban vagy hangsúlyosan a saját lapjait indexeli. Ilyet sem állíthat olyan, aki valaha is foglalkozott professzionális módon tudományometriával, hiszen a Scopus indexálásnak természetesen olyannyira nem feltétele az adott lap elsevieres kiadása, hogy például a saját tudományterületemen – kommunikáció és médiatudományok – az indexált elsevieres lapok aránya elenyésző, mindössze másfél (!) százalék.

a tudományos nemzetköziesítést vizsgáló kutatóként megkísérlek néhány nem kelőképp alátámasztott kijelentésnek tágabb, szakmailag megalapozott keretet adni és felhívom a figyelmet néhány, a felsőoktatási-kutatói közbeszédben megjelenő anomáliára és visszatérő konkrét tévedésre. Mindenekelőtt egy általánosabb megjegyzésem lenne: a tudománymetriához látszólag mindenki ért azon oknál fogva, hogy őt is érinti. Más dolog ugyanakkor az, hogy valakit valami érint, mint az, hogy ért is hozzá. A globális felmelegedés, a koronavírus vagy épp a mesterséges intelligencia – a tudománymetriához hasonlóan – tipikus témák azok közül, amelyek a tudósokat (is) érintik, ugyanakkor nem értenek hozzá jobban, mint bármelyik más állampolgár. Magánemberként nyilvánvalóan lehet véleményük róla, de ha titulussal megtámogatva nyilatkoznak róla a sajtóban, az azt a benyomást kelti, hogy a téma szakértőjeként nyilatkoznak a kérdésben, ami megtévesztő. Ha szigorúak vagyunk, akkor azt is mondhatjuk, hogy a professzorok ilyenkor – nyilván nem tudatosan – dezinformálják a lakosságot, márpedig a tudósok éppen hogy a dezinformáció ellen és nem annak irányában kellene hogy hassanak. Ezzel saját felelősségük tudatában mind a tudósoknak, mint pedig az őket kérdező újságíróknak tisztában kell lenniük annak érdekében, hogy az elkészült anyagok hozzájáruljanak az egyébként is bonyolult helyzet tisztázásához, és pedig a homályt növeljék tovább.

Az egyik leginkább elterjedt tévedés az, hogy minden tudományterületre ugyanaz a tudománymetriai mérés vonatkozik. Ez nem igaz sem a nemzetközi, sem a hazai kontextusban. A Magyar Tudományos Akadémia kiemelt figyelmet fordít arra, hogy a tudományterületek közötti sajátosságokat a lehető legnagyobb felbontásban, az egyes bizottságok szintjén – tehát még osztályokon belül is – tekintetbe vegye a tudományos teljesítmény mérésekor. Ha megnézzük az MTA doktora cím elnyeréséhez szükséges feltételeket, rögtön láthatjuk, hogy az irodalomtudományokban vagy a történettudományokban például a monográfiák a jelenlegi gyakorlat szerint nagy szerepet játszanak, és nem követelmény a sokat szidott Q-s nemzetközi cikkek megléte.³ Mivel az egyetemi tanári pályázatok tudománymetriai mutatóit az MTA doktori szabályzatnak megfelelően kell számítani, a fenti, bizottságok között megvont különbségtétel az egyetemi tanári kinevezésekre ugyanúgy vonatkozik, mint az MTA doktora címre.⁴ A cikkben azonban nem foglalmazzák meg konkrétan, hogy milyen elvárásokról és milyen értékelésekről van szó, így „cégtől függően” sokféle értékelési rendszer létezhet,

A szerző saját tudományterületén (történettudomány), ahol állítólag lehetetlen scopusos lapot találni, a Scopus jelenleg 1574 folyóiratot indexál. Ezek közül az Elsevier összesen hét (!) darabot ad ki, ami az indexált folyóiratok 4 ezreléke. Ez lenne hát a hatalmas Elsevier-túlsúly a Scopusban.

3 Például az MTA II. Osztályhoz tartozó bizottságok közül a legtöbb meg sem említi a Q-s feltételeket a minimumkövetelmények kötött: https://mta.hu/data/dokumentumok/doktori_tanacs/II.%20Osztaly/II_osztaly_DoktoriMinimumkovetelmenyekTara_20200901tol.pdf.

4 Lásd a MAB hatályos szabályozását például a bölcsészettudományok területén az egyetemi tanári pályázatokra vonatkozólag, ahol lehetőség van a Q-s cikkek kiváltására például könyvfejezettel vagy monográfiával: https://www.mab.hu/wp-content/uploads/2.-%C3%89rt%C3%A9kel%C5%91-lap_B%C3%B6lcs%C3%A9szettud-kiv%C3%A9-nevtud-pszich.pdf.

azonban a nyilvánosan elérhető és általános értékelések közül a legfontosabbak – egyetemi tanár, illetve MTA doktora – a vitatott különbségtételeket figyelembe veszik. Ezért aztán teljesen érthetetlen a cikkben szereplő állítás, miszerint a humán tudományokban sem lehetne az értékelés egyetlen szempontja az angol nyelvű publikáció. Erről jelenleg ugyanis szó sincs.

A másik közkeletű tévedés, hogy a társadalom- és bölcsészettudományokban is kizárólag a nemzetközi Q-s vagy impact faktoros cikkeket veszik figyelembe a nagy nemzetközi pályázatoknál, mint például az ERC vagy az MSCA. Ez a helyzetleírás egy 10-15 évvel ezelőtti állapotra utal, és még akkor sem volt igaz ebben a formában. A döntéseket a legtöbb esetben külső bírálók és panelek hozzák, ahol a bírálati szempontok közül a nemzetközi láthatóság csak az egyik tényező, és még ez is komplexebben értendő annál, hogy csak a folyóiratcikkekre vonatkozna. Az utóbbi években ráadásul a metrikák elleni általános ellenségeskedés inkább a mainstream, mint a kivétel, vagyis a hazai felháborodások nyitott kapukat döngöttek. Az „etikus metrikák”, „diverz metrikák” vagy „narratív metrikák” kulcsszavakká váltak a nemzetközi tudományos értékelésben, sokan ezt kvalitatív fordulatnak nevezik, és ezekben kiemelt figyelmet kapnak az olyan tudományos tevékenységek, melyeknek semmi köze a minőségi folyóiratokhoz: szabadalmak, fordítások, policy paperek, forráskiadások tartoznak ide, sőt nyilvános szereplések, szerzői blogok vagy social media-felületek működtetése is pontozásra kerülhet. A hagyományos metrikák ellen küzdő CoARA-t⁵ már több mint 600 intézmény írta alá, többek között a Magyar Tudományos Akadémia, a Rectori Konferencia és a Magyar Akkreditációs Bizottság, vagyis a hazai tudományos élet legfőbb minősítő szervei is. Tavaly Spanyolország az ANECA⁶ által teljes egészében kivált a Scopusból és a Web of Science-ből, a legnagyobb európai kutatóhálózat, a francia CNRS szintén szerződést bontott a Scopusszal, és saját, nyílt hozzáférésű rendszer fejlesztésébe kezdett. Ennek az évtizedes folyamatnak az eredményei már ma is jól látszanak, ahogy a cikkben is utalnak rá, ERC-t például lehet nyerni nemzetközi láthatóság nélkül. Ahogy ebben a friss cikkünkben megmutattuk, társadalom- és bölcsészettudományokban az egyik legrangosabb posztdoktori pályázatot (MSCA) nagy eséllyel meg lehet nyerni anélkül, hogy a pályázónak akár egyetlen Q-s cikke is lenne, sőt a nyertesek negyede még a pályázati időszakot követően sem rendelkezik ilyen publikációkkal.⁷ A Válaszonline cikkében például nyilatkozik egy olyan kutatóprofesszor, akinek egyáltalán nincs Q1-es cikke, miközben pozíciója szerint a tudományos ranglétra legtetjén helyezkedik el. Neki milyen hátrányokkal kellett szembenéznie karrierszempontból a Q-s cikkek hiánya miatt? Sokszor hivatkoznak a cikkben a tudománymetriára amolyan „mumusként”, amely bizonyos formákat kényszerít a kutatókra. Ez a műfaj

5 Lásd: <https://coara.eu/coalition/membership/>.

6 Az ANECA sok szempontból a magyar MAB-nak felel meg, de kiterjedtebb a hatásköre, transzparensebb és demokratikusabb a szabályrendszere és sok szempontból függetlenebb is. Fejlődéséről és működéséről részletesebben is írtunk itt: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1092337>.

7 Bővebben: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1751157724000294?dgcid=cauthor&fbclid=IwAR2hG7RT53C0ed0dvgTZLNDl-QO61oeIRYEsnuJeJ2O04lcrOmsBGFsvNiA>.

ismeretének teljes hiányára utal. A tudománymetria – némi leegyszerűsítéssel – egy teljes mértékben az azt használók által programozható eszköz, mindent úgy mér és úgy súlyoz, ahogy beállítják. *A kérdés nem az, hogy kell-e mérni a kutatói teljesítményt, hanem az, hogy hogyan,* de ez nem tudománymetriai kérdés, hanem tudományfinanszírozási és tudományértékelési kérdés. Ehhez a tudománymetria egy lehetséges eszköz tud lenni, de nem felel az eredményekért.⁸

Hasonlóképp problémás a Q-s cikkek és folyóiratok megengedhetetlen túlsúlyáról beszélni. Ahogy azt már korábban említettem, számos szakterületen ez jelenleg sem elvárás, vannak akadémiai bizottságok, ahol nem kell ilyen cikkel rendelkezni az előmenetelhez, adott esetben még a legmagasabb szint – az MTA doktora – esetében sem. De nézzük meg, hogy pontosabban mit jelent a Q-s cikkek megengedhetetlen túlsúlya ott, ahol ezek valóban feltételként szerepelnek. *A társadalomtudományokban ez nem mást jelent, mint hogy kettő, azaz kettő darab Q1/Q2 cikkel kell rendelkezni az egész életműben.* A társadalom- és bölcsészettudományokban az egyetemi tanári szinten a publikációk száma általában jóval száz fölött van, nemritkán 3-400 publikációról beszélünk, ebből kettőnek (!) kell nemzetközi indexált Q-s folyóiratban megjelennie. Az az életmű 1-2 százaléka! Vagy másképp megfogalmazva: egy habilitált docens átlagosan 15-20 éves akadémiai pályája során 7-10 évenként (!) kellene hogy írjon egy ilyen cikket. Ez volna az a lehetetlen elvárás, amit nem lehet teljesíteni? Számos nemzetközi doktori iskola már a fokozatszerzéshez is elvárja a két darab Q-s cikket, nemritkán azt is kikötve, hogy azoknak a Scopusnál társadalomtudományokban jóval szigorúbb JCR listán kell szerepelniük. Azt gondolom, nem túlzó elvárás az életmű 1-2 százalékát lektorált nemzetközi lapban közölni, miközben a maradék 98 százalékban lehet ápolni a magyar nyelvű tudományt.⁹ Ez nyilván sarkítása a dolognak, de mindenképp szeretném ellensúlyozni azt a tévképzetet, hogy a jelenlegi rendszerben kizárólag vagy döntő súllyal a nemzetközi folyóiratcikkek számítanak az

8 A magyar rendszer sajnos azt se teszi lehetővé, hogy (ha lennének ilyenek) a kölcsönösen elfogadott minőségbiztosítási rendszer alapján hozott értékeléseket egyértelműen be lehessen váltani. Gyakorlatilag valamennyi hazai pályázat tartalmaz olyan szubjektív kategóriákat (tipikusan ilyen a Bolyai-ösztöndíj „összbenyomás” kategóriája), amelyek miatt a metrikák alapján legjobbnak minősített pályázót is az utolsó helyre lehet rangsorolni, de ismeretes az is, hogy az egyetemi tanári pályázatok esetében a MAB „csak” véleményez, de a döntéshozónak ezt nem törvényi kötelezettsége figyelembe venni.

9 Valójában azt gondolom, hogy ezek a feltételek rendkívül megengedőek. Nemcsak szakmailag, de sikeres akadémiai mentorként is azt gondolom, hogy nincs olyan kutatói életút (vagy statisztikai hibahatáron belüli ritkaságú), melyben nem tud elérni semmiféle releváns, magas minőségű nemzetközi megnyilvánulás. A hozzám forduló mentoráltak közül sokan foglalkoznak magyar témákkal, de eddig nem tapasztaltam olyat, hogy ezeket ne lehetne valamely, legalább közép-európai szintű diskurzusba beemelni, ami már jól publikálható. Emellett lehetséges, hogy egy nemzetközileg futó elmélethez a magyar esettanulmány hasznos kiegészítőként szolgálhat, és ezt is lehet publikálni. Ugyanakkor valamennyi mentoráltam visszajelzi azt is, hogy sokszorosan nehezebb egy lektorált nemzetközi lapban megjelenni, mint a megszokott magyar fórumokon. Emiatt élek a gyanúperrel, hogy sokakat inkább a kihívásokkal szembeni csökkent lelkesedés terel abba az irányba, hogy a megszokott lokális közegében mozogjon, és ne menjen ki a kompetitív publikációs térbe.

előmenetelben, mert ez egész egyszerűen nem igaz. Már csak azért sem, mert a hazai előmenetelben és a finanszírozásban is az MTMT-t kell használni, ami kifejezetten kedvez a főként magyarul publikáló szerzőknek. Ezért nem ritka az a jelenség – ahogyan azt bemutattuk¹⁰ –, hogy a kutatók az MTMT-ben nagyságrendekkel jobb tudományometriát mutatnak fel, mint a Google Scholarban, a Scopusban pedig (amely nem engedi a kézi felvitelt, és csak lektorált forrásból származó hiteles citációkat tartalmaz) adott esetben láthatatlanok.¹¹

Számomra szakmai szempontból a legbosszantóbb, és talán a leginkább közkeletű tévedés az, mely szerint a rangos folyóiratokban csak presztízssokokból próbálnak publikálni, az egésznek nincs köze a minőséghez.¹² Az általam kritizált cikkben például negatív kontextusban hangzik el, hogy egy erősebb folyóirat akár ötször is visszadob egy benyújtott kéziratot javításra. Tapasztalatból tudom, hogy ez milyen bosszantó tud lenni, ugyanakkor az esetek többségében a lektorok valós problémákra is rávilágítanak, melyekből sokat lehet tanulni. Talán szomorú, amit mondok, de tény, hogy nagyon sok, a hazai környezetben képződött társadalomtudós egyszerűen nem rendelkezik a nivós helyen való megjelenéshez szükséges módszertani felkészültséggel. Az elmúlt években több mint száz olyan kutatóval dolgoztam mentorként, akik kifejezetten nemzetközi folyóiratcikket szerettek volna megjelentetni, és az esetek döntő többségében főként módszertani problémák álltak fenn, emellett jelentős energiát kellett fordítani a kutatás relevanciájának kidolgozására. Hazai környezetben sokszor ezek elmaradnak, emlékkötetekbe és intézeti lapokba szinte bármit el lehet küldeni, és a bírálati folyamat egész biztosan kevésbé szigorú, mint egy olyan folyóirat esetében, ahol a beküldött cikkek csupán néhány százalékát fogadják el végül. Mentoráltjaim pontosan tudják, mekkora erőfeszítésbe kerül egy-egy ilyen helyen megjelenni, de a visszajelzések alapján azt is tudom, hogy mennyit tanulnak belőle és milyen fantasztikus érzés, amikor a cikkük végre megjelenik. Eddig még senki nem mondta nekem, hogy könnyebb volt publikálni, vagy hogy gyengébbre sikerült a megjelent cikke, mint a megszokott magyar platformokon.

Ugyanezért *tévedés, hogy magyar témában nem lehet nemzetközi publikációt írni*. Számos tapasztalat mutatja ennek az ellenkezőjét, de – mint fentebb utaltam rá – a kontextualizálást meg lehet tanulni és meg is lehet teremteni. Meg lehet találni azt a nemzetközi trendet, elméletet, hagyományt, melybe a magyar kutatás beágyazható; bizonyára van olyan európai szintű vagy egyetemes kutatási irány minden tudományág

10 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13614533.2022.2138475>.

11 Ezt támasztja alá az a heves vitákat kiváltott adatelemzésünk, melyben a hazai társadalom- és bölcsészettudományokban működő néhány kutatóintézet Scopus-reprezentációját vizsgáltuk – meglehetősen szomorú eredményekkel. Például a vizsgált öt éves időszakban a Történettudományi Intézet 104 tagjából mindössze öten publikáltak indexált, nem magyar kötődésű kiadványokban. Vagyis ha megfordítjuk a dolgot, 96 százalékuk öt év alatt semmit. Ezzel kapcsolatban lásd Tóth János kollegám összefoglalóját: https://mandiner.hu/hirek/2021/06/toth-janos-fudan-ceu#google_vignette.

12 Erről a kérdésről részletesen is írtam itt: https://epa.oszk.hu/01400/01433/00094/pdf/EPA01433_szepirodalmi_figyelo_2019_5_040-048.pdf.

esetében, amelybe egy magyar kutatás – akár esettanulmányként – beágyazható. Emellett lehet komparatív kutatást is csinálni, amely már jól publikálható mondjuk egy európai folyóiratban. Praxisom során még soha nem találkoztam olyan témával, amit teljességgel lehetetlen volna nemzetközileg kontextualizálni; ezt általában olyan szerzőktől szoktam olvasni, akiknek ez nem sikerült vagy meg sem próbálták. Ha valami nem sikerült nekünk, az nem jelenti azt, hogy lehetetlen; ha soha meg se próbáltuk, akkor pedig lehetőleg ne is foglazzunk meg róla határozott véleményt. De továbbmegyek: fentebb már írtam, hogy az életmű 1-2 százalékaról van szó, amelyet számos – de korántsem valamennyi – területen nemzetközi folyóiratcikkre kell áldozni. Nem lehet 10 évente csinálni valamit, aminek van nemzetközi relevanciája? Nem gondolom, hogy ez túlzott elvárás volna.¹³

Összegezve az elmondottakat: a tudománymetria csak egy eszköz, amit a megfelelő ágenciával rendelkező tudományos szervek állítanak be.¹⁴ Pontosan melyik rendszerről szól a vita. A nemzetközi elmélet és gyakorlat egy egészen más világról szól, mint ami a hazai közbeszédben megjelenik. Ez mind az elméleti viták síkján, mind a közvetlen döntéshozatalban és a finanszírozás allokációjában megvalósul. Úgy vélem, hogy a hazai kontextusban az MTA-szabályozás – az MTA doktora és ezen keresztül az egyetemi tanári kinevezések feltételeinél is – messzemenően figyelembe veszi a tudományterületi eltéréseket. Az egyes hazai kutatóintézetek és egyetemi előmeneteli

13 Sőt, valójában ez az elvárás meglehetősen alacsony. Ha a hazai kutatás nemzetköziesítése és ezen keresztül a magyar tudomány láthatóságának növelése és a magyar egyetemek nemzetközi versenyképessége a cél, akkor ennek az erőfeszítésnek a sokszorosára van szükség. Ehhez persze szükséges lenne egy koherens, transzparens és meritokratikus követelményrendszer, melyhez például azok a fiatal kutatók, akikben van nemzetközi potenciál, tudnak alkalmazkodni. Más szóval: tervezhetnek azzal, hogy amennyiben magas szinten teljesítik a kritériumokat, azokat pozícióra tudják váltani. A magyar rendszer ehhez sajnos jelenleg semmilyen támogatást nem kínál, vagy csak roppant keveset.

14 A magyar gyakorlat ennél kacifántosabb, mert a mérőeszközt folyamatosan állítgatják, használni azonban nem kötelező (lásd korábbi megjegyzésem az egyetemi tanári pályázatokról). Emlékeztet, hogy a tudománymetria.com () szoftver kötelező jellegű használata ellen az OTKA pályázatok bírálata során milyen heves viták bontakoztak ki, elsősorban a bölcsész- és társadalomtudományok területén. Ez már akkor is álvita volt (és most is az), hiszen a döntéshozók semmilyen szinten nem kell hogy indokolják a döntéseket, főként nem kell a tudománymetria.com -os mérésekre hivatkozniuk. A rendszer állítólagos bevezetését követően nekem úgy lett az utolsó helyezett az OTKA pályázatom, hogy a tudománymetria.com-os mérés szerint nyilvánvalóan az első helyre kellett volna rangsorolni. (Akkor épp a mezőnyhöz képesti legfelső ezrelékhez tartoztam 119%-os D1-es decilisben. A nyertesek közül senki nem volt a közelében ennek a pontszámnak.) Vagyis a hazai rendszerben a metrikák úgy működnek, hogy segítségükkel az objektivitás látszatát keltsék azokkal szemben, akiket a metrikákkal el lehet üzni a húsos fazék közeléből. Azonban rendszerszinten sincs annak semmi akadálya, hogy a támogatott körhöz tartozók esetében eltekintsenek a tudománymetria szempontjából alacsony értékelések felhasználásától a döntéshozatalban, vagyis észrevehetetlen tudománymetriai mutatókkal is lehetséges OTKA-t nyerni, mint ahogyan kiemelkedő tudománymetriai pontszámmal is lehet utolsó helyre kerülni a rangsorban.

rendszerek pedig egyesével születnek – bár jó esetben össze vannak hangolva az MTA és a MAB rendszerével –, ezért a kritikai észrevételeknek is az egyes megvalósulásokra, nem a tudománymetriára mint olyanra kellene irányulniuk.

Végül egy elméleti megjegyzést is tennék: a tudománymetria és a tudományos teljesítmények mérésének igénye részben azért lépett fel, hogy megpróbáljuk kiküszöbölni a szubjektív elemeket a finanszírozási és előmeneteli döntéseknél.¹⁵ Erre egyrészt azért van szükség, mert mind a tudósok, mind a publikációk száma rohamosan növekszik, ezért valamiféle automatizálásra mindenképp szükség van a teljesítményértékelésben. Másrészt a teljesítményértékelés bürokratizálása – melyre a spanyol ANECA az iskolapélda – kifejezetten meritokratikus igénnyel is fellép, vagyis *igyekszik a nepotizmus ellen hatni*. A tudománymetria ellenében sokszor megfogalmazott „*kvalitatív igény*” *ugyanis sokszor azt jelenti, hogy átláthatatlan kutatói csoportok döntenek eredményekről és alkalmasságról, anélkül hogy ehhez bármiféle objektív alátámasztást kellene tenniük saját, a legtöbb esetben anonim véleményük mellé*. Ez egy olyan rendszer, amiben minden megmagyarázható „kvalitatív alapon”, ha és amennyiben az anonim szakértői bizottság ebben egyetért. Fellebbezésnek helye nincs. Talán nem én vagyok az első és az egyetlen, aki szerint ez nem fér össze sem az általános etikai normákkal, sem pedig a tudomány publikus önképével. Nem véletlen, hogy a hazai gyakorlattal ellentétben a friss nemzetközi irodalom mindig transzparens kvalitatív fordulatról beszél, ahol a transzparensen van a hangsúly, ugyanis a tudománymetria legnagyobb erőnye éppen ez a kalkulálhatóság és ellenőrizhetőség. Sajnos jó és megvalósítható megoldással én még nem találkoztam, de ha valaha megszületik egy transzparens és kvalitatív tudományértékelési rendszer, amelyben a tudománymetria csak egy a sok transzparens és kalkulálható tényező közül, akkor annak magam is lelkes rajongója leszek. A klubokban történő névtelen, átláthatatlan és megfellebbezhetetlen döntéshozatalt azonban soha nem fogom kvalitatív fordulatként a keblemre ölelni, és helyette mindig a tudománymetriát fogom támogatni.

Lehetséges vitapontok:

- *Akadémiai teljesítmény mérése*: Szükség van-e rá egyáltalán? Mit értünk mérés alatt? Hogyan lehet összehasonlítani tudományos eredményeket, ha azok nincsenek megmérve?
- *Akadémiai szabadság versus teljesítményértékelés*: Mire terjed ki a tudós szabadsága? Kutathat-e olyan témát, ami még publikáció formájában is eladhatatlan? Beleszólhat-e a munkáltató abba, hogy a tudós próbáljon olyan témát kutatni, ami valahogyan hasznosul (akár publikáció, akár szabadság, akár policy formájában). Eltartson-e az állam olyan „öncélú” tudományt, melyet nem kell szélesebb, nemzetközi kontextusban minőségi ellenőrzés alá vetni?

¹⁵ Az informalitások súlya ugyanis különösen jelentős egy olyan, relatíve kicsi, bizonyos diszciplínák esetében fővárosközpontú tudományos mező esetében, mint a magyar.

- *Akadémiai nyelv kérdése:* Szükség van-e ennyi magyar folyóiratra? Kell-e minden részterületnek államilag finanszírozott magyar nyelvű folyóirat? Mit tehet az egyes kutató azért, hogy a nemzetközi publikációk mellett a magyar tudományos nyelvet is ápolja?
- *Akadémiai transzparencia kérdése:* Mennyire átlátható, mennyire nyilvános, mennyire meritokratikus a döntéshozatal a finanszírozásban és az akadémiai előmenetelben? Vannak-e hazai vagy nemzetközi jógyakorlatok?
- *Akadémiai diverzitás:* Mennyire támogatja a finanszírozás és az előmeneteli rendszer a diverz karrierutakat: oktatás- vagy kutatáshangsúlyos karrier, professzionális (akadémián kívüli) tapasztalatok és eredmények beszámítása, gender, etnikum, „rassz” tekintetbe vétele stb.
- *Kutatás és oktatás kérdése:* Lehet-e jó egyetemi tanár az, aki nem kutat? Mennyire választható szét ez a két tevékenység a felsőoktatás szintjén?
- *Nemzetköziesítés kérdése:* Mennyire kell lekövetnie a hazai szabályozásnak a nemzetközi trendeket? Lehet-e autonóm ebben a tekintetben a magyar tudomány? Értelmezhető-e a tudomány a nemzetközi kontextus nélkül?
- *Akadémiai közbeszéd és nyilvánosság:* Ki minek a tudósa? Hogyan nyilatkozunk meg akadémiai titulusunk feltüntetésével olyan témákban, melyeknek nem vagyunk szakértői? Elvásztható-e a tudós a magánembertől a nyilvánosságban, és ha igen, hogyan?

Hivatkozott irodalom

- Háló, Gergő és Demeter Márton (2023): „International VS National Academic Bibliographies. A Comparative Analysis of Publication and Citation Patterns in Scopus, Google Scholar, and the Hungarian Scientific Bibliography.” *New Review of Academic Librarianship* 29(4): 419–438. DOI: <https://doi.org/10.1080/13614533.2022.2138475>
- Tóth, Tamás et al. (2024): „When career-boosting is on the line: Equity and inequality in grant evaluation, productivity, and the educational backgrounds of Marie Skłodowska-Curie Actions individual fellows in social sciences and humanities.” *Journal of Informetrics*, 18(2), 101516. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2024.101516>

